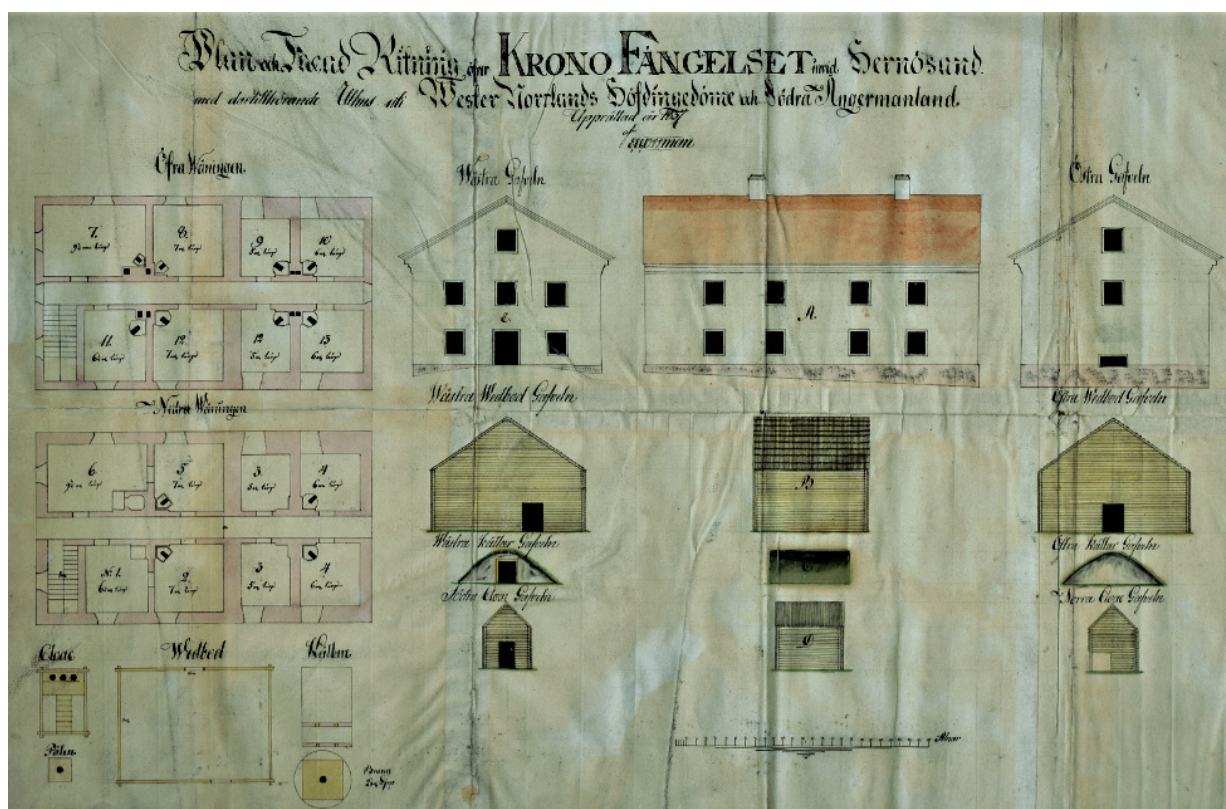

En fängslande stad

Ritning över kronofängelset i Härnösand.

Ur Fångvårdsstyrelsens Kansli- och Kameralbyråändas arkiv.

Bild: Riksarkivet

Härnösands släktforskarförening är en oberoende släktforskarförening ansluten till Sveriges Släktforskarförbund. Vi vänder oss i första hand till släktforskare, men även lokalhistoriker, bya- och hembygdsforskare finns bland våra medlemmar. Vi har medlemsmöte en gång i månaden, med undantag för sommarmånaderna.

Vid varje möte hålls ett föredrag, oftast av en inbjuden föredragshållare. Under kvällen gör vi paus för en fikastund. Förutom våra medlemsmöten brukar vi avsluta säsongen med en bussresa på våren.

Styrelsen

Ordförande: Björn Thunberg, bjorn.thunberghsand@gmail.com
Vice ordförande: Magnus Holmqvist, klockaresvedjan@telia.com
Sekreterare: *tillsvidare* ambulerande
Kassör: Sig-Britt Ahl, sigbritt.ahl@gmail.com

Ledamöter

Jan-Ola Nordin, janola.nordin@gmail.com
Maria Nordlund, murraya30@gmail.com
May-Gun Näslund, ke.mg.naslund@gmail.com
Monika Vennerbring, monika@vennerbring.se

Suppleanter

Jan Samuelsson
Hans Galin (adjungerad)

Revisorer

Seved Granberg, sammankallande
Yngve Wik, ledamot
Ola Eriksson, ersättare

Valberedning

Lennart Öhman, sammankallande
Ledamot, vakant
Bengt Högberg, ersättare

Hemsideadministratör

Sig-Britt Ahl

Hemsida

www.harnoforskare.eu

Ansvarig utgivare

Björn Thunberg, bjorn.thunberghsand@gmail.com

Medlemsavgift

Enskild medlem 150 kr/år; familjemedlem 50 kr/år: studerande upp till 18 år 25 kr/år; företag/föreningar 500 kr/år.

Avgiften betalas till Nordea Plusgirokonto 436116-8 Härnösands släktforskare. Glöm inte att uppge namn, postadress och e-postadress.

Ordförande har ordet

Foto: Örjan Leek

Hej medlemmar,

sommaren är här och vi kan njuta av blomsterprakt och värme till bad och avkoppling.

Det förtjänar vi med tanke på alla de begränsningar på grund av pandemin som vi nu förhoppningsvis kan lämna bakom oss.

Ytterligare ett årsmöte har hållits och föreningens stadgar, som finns på hemsidan www.harnofordkare.eu, har förenklats och förnyats. Detaljreglering av verksamheten har brutits ut och lagts i en verksamhetsplan, som det också beslutades om på årsmötet.

Som ordförande vill jag säga att vi kan glädja oss, och till och med vara lite stolta, över vad vi åstadkom under pandemin och så här långt under det här året. Att få möta och samarbeta med människor med engagemang för släkt- och hembygdsforskning gör en glad och ger energi till att forska vidare.

Något om vad vi under det gångna halvåret sysslat med och vad som är på gång inom släktforskningen läser du om på sidorna ”Senaste nytt”

Ha nu en riktigt skön sommar så hörs vi av med höstprogrammet.

Trevlig läsning!
Björn Thunberg

INNEHÅLL

- 02 *Styrelsen och övrig information*
- 03 *Ordförande har ordet*
- 05 *Senast nytt*
- 05 *Det norrländska industridramat*
- 07 *Fångvård då och nu*
- 08 *Carl Larsson Sparre, fortsättning*
- 11 *Aktuellt om släktforskning*
- 12 *Författare*
- 14 *Antavla Eva Neander*
- 15 *Välkommen till skattkammaren*
- 16 *Alla tiders förvaltning*
- 19 *Frågor om Släktforskning o. hembygd*

Juni | 2/80

Ansvarig utgivare

Björn Thunberg

bjorn.thunberghsand@gmail.com

Redaktionskommittén

Lillian Rathje (redaktör)

Yvonne Thunberg (programkommittén)

Ola Eriksson (föreningen)

Redaktionellt material

Bidrag till medlemsbladet skickas till

bjorn.thunberghsand@gmail.com

Skriv gärna i ren text, men det går också bra att skicka text som PDF-fil. Tipsa oss gärna om boktips och annat intressant som har att göra med släkt- & hembygdsforskning.

Medverkande i detta nummer

Kjell-Åke Hermansson, Daniel Nordin,

Lisbet Larsson, Jan Samuelsson,

Marknadsenh. Kungl. Hovstaterna gm.

Maria Ulander.

Antavla - framtagen av Roland Skoglund o.

Björn T.

Tryck

Härnösands kommun

FJÄRRVÄRME | VATTEN | ELNÄT | ÅTERVINNING | BIOGAS | VINDKRAFT

Vi bidrar till ett
ekonomiskt,
socialt och
ekologiskt hållbart
Härnösand.

För alla generationer.

**HÄRNÖSAND
ENERGI & MILJÖ**

– Du kan lita på oss!

www.hemab.se

SENASTE NYTT

Genomförda aktiviteter
28 april. Årsmöte med efterföljande föredrag - Kjell-Åke Hermansson, ordf. i Näringslivsarkiv i Norrland – NIN berättade om ”Det norrländska industridramat”

- Årsmöte hölls för första gången i Teaterns Foajé.

10 maj - Sant och falskt om Petrus Brandell, kyrkoherde i Nordingrå, om denne Brandell har Nils Parkman skrivit en bok och ur den berättade sonen Lars Parkman också han kyrkoherde i Nordingrå. Efter att lyssnat till Lars kan vi tala om att den anekdot som ofta berättats om Brandells mottagning av Thailands kung Chulalongkorns vid hans besök i Sverige (1897) och bl.a. Häggvik i det sköna Nordingrå är en skröna. Hur löd då denna skröna? Om det går att läsa i Nils Parkmans bok. (boken finns att köpa kontakta - Nordingrå förs.exp tel 0612 855 00/6 eller 855 29)

Deltog och lyssnade till föredraget gjorde Hjördis Lundgren, föreningsmedlem. Hon gav till föreningen Släktforskarförbundets årsböcker 2005, 2006, 2007, 2016, 2017.

Ett hjärtligt tack för det. Böckerna är till salu.

18 juni - Härnösands Guidenförenings vandring med temat Kronoholmen en stadsdel i Härnösand –”från utmark och kungsgårdsplats till

industriområde” blev dessvärre inställd. Istället erbjöds ett besök på Härnösands Bilmuseum.

Kommande aktiviteter 2022
20-21 aug. Släktforskardagarna 2022 i Skövde – *Tema Skaraborg – från viking till soldat. Övrigt – Mäktig änka blev stadens (Skövde) beskyddare. – Från blodig kam till militärt försvar *

Vi har deltagit vid
20-21 maj - Marinen 500 år högtidighölls även i Härnösand - Hemvärnets Musikkår Södertörn spelade, Härnösands Paradorkestern med drill, flagg och tamburmajorer framträdde, Militärgudstjänst med pastor Christina Grönros och Kajshow av besättningen på HMS Härnösand m.m.

Hade Släktforskarna något att dela med oss av? Visst! - 21 maj - vi var placerade på stadskajen akterut vid HMS Härnösand och för dem som besökte vårt bord kunde vi berätta om ”Härnösands Hamn då och nu” en sammanställd historik av Hamnchef (1957-1983) Sture Thidholm år 1981.

”Gustafsvik – En okänd örlogsdepå vid Ångermanälven?” från föredrag och artikel i Bäfvernytt av fd Majoren

Sten Olof Eriksson. ”Sjöfolk i arkiven” - temat för Släktforskningens dag 2017. Då var det handelsflottan sjöfolk som lyftes fram. Om forskning om båtsmän och andra i den militära flottan har Lars Ericson Wolke skrivit i handboken Soldatforska. Släktforskning är vägen till din egen historia!

6 juni – Sveriges Nationaldag och vi deltog i firandet i Sundsvall. Centrum var fyllt av Sundsvallsbor i feststämning. Men även allvarsfyllda inslag fanns med. Kjell Lönnå som nyligen avled hyllades på Torget, Stadens stora profil kommer att äras med en staty i stadens centrala delar. Charlotte Kalla emottog folket jubel, också det på Torget och hon kommer att få en skidtävling uppkallad efter sig. Ordf. överlämnade till Kalla Riksarkivets årsbok – 2012 ”Hyllade kroppar” och ett antal lokala författare fick motta ett stort Släktträd.

DET NORRLÄNDSKA INDUSTRIDRAMA

TEXT: Kjell-Åke Hermansson, Ordf. Näringslivsarkivet i Norrland, NIN.
Från föredrag vid årsmötet 28 februari 2022.

I våra trakter har människan livnärt sig i tusentals år. Det varierande klimatet har gjort att människorna anpassat sig efter omständigheterna. Näringsfånget var jakt och fiske, jordbruk och svedjebränning. För byggnation och tillverkning av redskap och husgeråd kom skogen att nyttjas.

Vid den tidiga modernitetens intåg blev skogen till skogsprodukter som kunde exporteras såväl i landet som utomlands. Landets malm kunde göras till smidbart järn och skogarna kunde användas för tillverkning av träkol. Järnbruk spreds över de skogsrika landsdelarna. Järnet exporterades och gav stora intäkter till landet. Det kunde dessutom användas för de nära marknaderna och arbetades till smidesvaror för jordbruk, samfärdsel, industri och hushåll.

Under mitten av 1800-talet blev skogen åtråvärd som skogsråvara och ångkraften infördes vid de många sågverken. Industrialismen tog ett språng. Järnproduktion var inte längre huvudnäringen i våra trakter. Skogen blev det. Samhället införde marknadsekonomi. Konjunkturer-na svängde och strejker och lockouter var vanliga. Trots allt ökade välståndet hos de

breda folklagren och produktionen blev till massproduktion för masskonsumtion. Bankväsendet utvecklades. Försäkringsväsendet likaså. Kommunikationerna förbättrades.

Träpatronerna/entreprenörerna avlöstes sedermera av direktörerna/ingenjörerna. Älvarna ordnades för flottning av timmer ner till kusterna där sågverk, massfabriker och pappersbruk förädlade trävirket. Ångkraften fasades ut och succesivt elektrifierades landet. Flottningen i älvarna fick maka på sig för elkraftsbolagen. Timret fördes över till tåg och bil. Nya näringar inom elintensiv industri såg dagens ljus.

I landet växte komplement-samhällen till med många skilda näringsgrenar. I industrisamhällena fanns arbetstillfällena för en växande befolkning. Utvandringen hejdades och byttes mot en inre så kallad avfolkning. Demokrati infördes liksom succesivt socialförsäkringar. Handel och sjöfart har alltid varit viktiga näringar för en exportberoende landsända. Industrins- och samhällets miljöproblem uppmärksammades. Man lyckades hålla landet utanför de stora krigen. Människor, samhälle och

produktionsmedel skonades. Landet utvecklades storartat under industrialismens epok, såväl socialt som tekniskt och vetenskapligt.

Om detta vill vi berätta Sveriges hela skriftliga historia finns arkiverad och tillgänglig för alla. Vad framtiden bär i sitt sköte vet vi inte, men med kunskap om dåtid och nutid står vi bättre rustade för vad som komma skall. Idag kan du i näringslivsarkiven studera och forska om detta samhällseliga äventyr. Här kan du finna spåren av vad som gjorde dessa verksamheter möjliga. Här kan du fånga den tid som flytt och sätta in den i sin rörelse och utveckling. Du kan också finna grunderna för det nya som framtiden bjuder.

Bevara minnet av det förflutna - låt det inte förflyktigas.

Vi har här under fliken **Tjänster -Skola och lärande-Digitala klassrummet-** några exempel på forskning, undersökningar, illustrationer om platser och personer från järnbrukstiden där minnet förblekat men där arkiven hjälpt oss att konkret återskapa delar av historien. Något vi kommer att fortsätta med.

Fångvård då och nu.

Länscellfängelset tas åter i bruk.

Landshäkte – som ersättning för det förfallna landshäktet i Ullånger uppfördes sannolikt på 1820-talet ett nytt i Härnösand strax norr om södra tullen. Enligt en uppmättningsritning från 1837 bestod anläggningen av en huvudbyggnad av sten i två våningar, källare, vedbod, ”cloak” samt ”pålen” och en brunn som var placerad utanför tomten. Huvudbyggnadens yttermått var 20x11 meter och väggarnas tjocklek varierade mellan 0,6 och 1,5 meter. Båda våningarna bestod vardera två filer á fyra rum grupperade kring en genomgående korridor i husets längdaxel. Husets enda ingång låg på västra gaveln. Innanför dörren låg till vänster ett kök med spris och bakugn. Till höger fanns en trappa upp till andra våningen samt ett rum med spis sannolikt avsett för vaktmanskåpet.

Länscellfängelset – fängelset i Härnösand, var ett mindre fängelse och kallades för ”Dufvan” efter kvarteret som det är placerat i. Det namnet gavs också fängelset av Kungliga Fångvårdsstyrelsen. I början av 1900-talet gjorde en utbyggnad för att få plats för sinnessjukavdelning. Man konstaterade också det att de 54 ljusa och 2 mörka celler som fanns på fängelset inte räckte till och byggde de en länga med nya celler, en skola, en sjukavdelning och en

ångpannebyggnad. I samma veva köptes Norrlands äldsta lasarett (idag region Väster-norrlands fullmäktigelokaler på Storgatan) av staten och det blev bostäder för fängelsets personal.

Fängelset uppfördes 1859-1862 och byggnaderna hade sitt ursprung i en fängelsereform som beslutade att fångarna inte skulle ha någon gemenskap med andra fångar under strafftiden. Det ansågs att gemenskap med andra var orsak till fortsatt brottslighet. Isolering ensamcell var en förutsättning för att vara mottaglig för förbättringsåtgärder såsom disciplin, religionsundervisning och arbete. Lättja ansåg man vara en inkörsport till brottslighet så det låg på fängelsedirektören att se till att fångarna hade arbete. Arbetet var främst snickeri och skomakeri och utfördes i ensamhet i cellerna. Rast utomhus en halvtimme varje dag. För att förhindra att fångarna kände igen varandra eller tog kontakt skulle ansiktsmask bäras. Detta så fort cellen lämnades som t.ex. vid besök i kyrksalen.

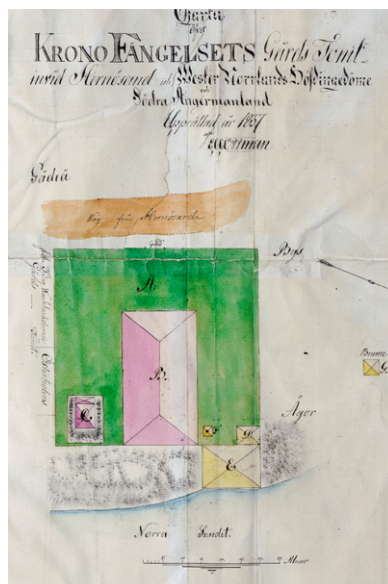
År 1945 tas cellstraffet bort och fängelserna blev fångvårdsanstalter, celler blev bostadsrum och fångarna kallades nu intagna. De tidigare öppna mittskeppen mellan våningarna byggdes på fyrtio- och femtiotalet igen.

Dessa öppna mittskepp hade varit till för vakthavande som därigenom gavs möjlighet att överblicka flera våningsplan samtidigt. De nya breda korridorerna blev nu istället utrymme för gemenskap på fritiden. Början av 70-talet kom en ny kriminalvårdslag som delade in Kriminalvården i anstaltsvård respektive frivård och det är något som fortfarande gäller.

Sammanställt av: Yvonne T.

Källor: Studier i Härnösands bebyggelsehistoria 1585-1800-talets mitt. Del 1.

Kriminalvårdens broschyr – Vi återöppnar anstalten Härnösand

Ritning över kronofängelset i Härnösand - J 1:16 - ur Fångvårdsstyrelsens Kansli- och Kameralbyråendans arkiv.
Bild: Riksarkivet

Carl Larsson Sparre (1627-1702)

Graninge bruks grundare

TEXT: Biografi sammanställd av Daniel Nordin. Fortsättning från Bäfvernytt 079 - maj 2022.

Graninge Bruk, trolldomskommissionen och norrländskt gränskrig mot Danmark

År 1669 besökte Sparre Graningeområdet för att lösa en marktvist mellan två svedjefinnar genom en syneförretning (inspektion) i Östergöring och Sörgröring. Sparre fann då att trakten hade de råvarutillgångar som krävdes för ett järnbruk (stora skogstillgångar för träkol till masugnarna och forsande vatten från Ledingean till att driva hamrarna), och ansökte om järnbruksprivilegier hos Bergskollegium.

Bergskollegium var ett centralt ämbetsverk i Sverige, som fungerade mellan 1637 och 1857, med uppgift att leda och kontrollera gruvnäringen och metallförädlingen. De utfärdade bl.a. privilegiebrev till masugnar, hammarsmedjor och manufakturverk.

Sparre erhöll sina järnbruksprivilegier den 19 november 1673, med tio års frihet från tionde och hammarskatt, och bruket med masugnar och hammarsmedja stod färdigt 1677 och var det första i Ångermanland. Privilegiebrev från Graninge, Sollefteå, Bollsta och Forse bruk finns bevarade hos Näringslivsarkiv i Norrland-NIN.

År 1674 utsågs Sparre till ordförande (president) i trolldomskommissionen för Norrland. I oktober samma år inledde kommissionen en omfattande häxprocess i Torsåker, i nuvarande Kramfors kommun. Häxprocesserna i Sverige 1668-1676 kallades "Det stora oväsendet" och "Det stora Blåkulabullret". Kommissionen lät avrätta så många som 71 (65 kvinnor, 2 män och 4 pojkar) personer för häxeri inom Torsåkers pastorat den 1 juni 1675, trots att bara tre av kvinnorna erkänt.

Sannolikt delade Sparre till viss del sin tids tro på vidskeplighet och det ondas makt, men mycket tyder på att han också förstod att en och annan oskyldig skulle komma att råka illa ut och att barnen som pekade ut häxor troligtvis inte alltid talade sanning.

Hela denna tragiska händelse verkar ha varit ett byråkratiskt misstag, och att Sparre alls inte hade godkänt några avrättningar (det var han, som president över kungliga trolldomskommissionen, som skulle godkänna samtliga avrättningar). Sparre skall ha blivit minst sagt rasande över händelsen och ställde in kommissionens fortsatta ar-

bete 1675 – på obestämd tid. I protokoll står bl.a. att "Hans Excellens sade sig finna det onda väsen det icke faller honom så troligt, som barnen berätta, -ty befaller att med trolldomsrannsakingar upphöra tills vidare betänkande från H. Maj:t ankommit".

En central person, som i sammanhanget bör nämnas, är en fanatiskt präst; Laurentius Christopheri Hornaeus (1645-1719), som med stor nitiskhet spårade upp misstänkta häxor. Han hade bl.a. skaffat sig s.k. visgossar, som påstods kunna se djävulens märke i pannan på de skyldiga och de brukade stå utanför kyrkan och peka ut häxorna. Den 1 juni 1675 höll Hornaeus en straffpredikan i Toråkers kyrka. De dömda fördes in i kyrkan där de fick ta emot nattvarden fortfarande ovetande om att de skulle dö. När det så gick upp för dem att det skulle bli en massavrättning blev det panik, men deras släktingar omringade dem med högafflar och dynggrepar så att de inte kunde fly. Efter gudstjänsten fördes alla till Bålberget och där halshöggs de en efter en och brändes därefter på bål. Det är den värsta massavrättning i fredstid som någonsin inträffat i Sverige och det sägs att det var så blodigt att bödeln

hade svårt att få grepp om yxan och att få fäste för fötterna.

Sparres fru, Catharina Lucia von Minnigerode (1628-1697) ingrep också enligt uppgift i händelserna kring häxprocesserna, och skall ha tagit hand om kvinnor som blivit så misshandlade och sträckta under de smärtsamma och närmast tortyrliknande förhören att de inte kunde utföra något arbete. Dessa kvinnor skall, genom Lucia ha fått skydd, vård och till och med försörjning.

De av de dömda i häxprocesserna som ännu var i livet frikändes 1676 och förklarades ”dömda på olagliga skäl”. Efter 1676 började domstolsväsendet alltmer avvisa trolldomsärenden, och efter 1704 försvann de fällande domarna helt. Den sista som dömdes och avrättades för häxeri i Sverige var pigan Anna Eriksdotter (1624-1704) i Eskilstuna, som påstods ha alltför god hand med djur, förmågan att stämma blod och att göra människor blinda, döva och stumma (s.k. förgörning). Hon bekräftade också dessa anklagelser och sade sig också kunna trolla fram vargar, vilket hon gjort, och bussat dem på grannens får. Hon sade sig också vara i satans tjänst sedan barndomen. 1734 avskaffades dödsstraffet för trolldom och 1779 avskaffades dödsstraffet för satanspakt. Den sista häxprocessen hölls 1757, men ingen dömdes.

År 1677 brändes det nybygg-

da Graninge Bruk ner av dansk-norska styrkor, vars mål var att återerövra Jämtland till Danmark. Året därpå gav sig Sparre med sin norrländska milis in i Norge, och lät bränna Röros kopparverk, i vad som ser ut som en ren hämndaktion.

Den 19 september 1677 brändes Graninge Bruk ner av ett Romsdalskt kompani (20-30 dragoner enligt en nedskrivnen berättelse), vars mål var att erövra Jämtland till Danmark. Danskarna ville ta tillbaka vad de förlorat i freden vid Brömsebro 1645 i den s.k. Gyldenlövefejden 1675-1679. Danskarna hade också enligt uppgift satt ett pris på chefen, för de svenska styrkornas huvud, nämligen Carl Larsson Sparre (vilket skulle kunna förklara vad de gjorde i Graninge).

För att fienden skulle hitta till bruket i Graninge krävdes vägvisning, och en version säger att den jämtländska allmogen tvingades att visa vägen. En annan säger att de villigt ställde upp. Det är inte helt osannolikt att jämtarna var välvillig, eftersom de redan tagit ställning och valt Danmark-Norge (misstron mot det svenska styret var utbrett i provinsen). Vid tillfället hade Sparre samlat sina styrkor i trakten av Borgsjö i Medelpad (Borgsjöskans) vilket gjorde att bruket i Graninge var helt oskyddat. Bruksfolket kunde ju inte gärna göra motstånd på egen hand mot tränade soldater.

Dock påstås det att allmogen i Sollefteå, Långsele och Helgum gick man ur huse när man fick veta om inkräktarna för att angripa dem, men då hade de dansk-norska dragornerna redan dragit sig tillbaka till Jämtland, alternativt dragit sig tillbaka för att undvika strid.

Det finns också en annan förhistoria om varför danskarna brände Graninge bruk. En finsk kapten vid namn Lars Gercke, som skickats från Skeppsholmen till Norrland, företog sig på eget bevåg en räd från Medelpad in i Fors socken i östra Jämtland, där hans manskap brände ner elva gårdar den 7 september 1677. Kaptenen skickades tillbaka till Stockholm för räfst (räfst=grundlig undersökning av brott), men skadan var redan skedd och kanske var Lars Gerckes tilltag anledningen till att Sparre fick ett ”pris på sitt huvud” och till att Graninge bruks brändes.

I oktober 1678 avskedades Sparre eftersom kung Karl XI inte var nöjd med hur han ledde den nordsvenska armén. Han avgick också från sin post som guvernör samma år. Sparre tjänstgjorde som lagman över Västernorrland, Jämtland och Härjedalen åren 1681-1691 och 1682 anlade han Karlströms bruk i Östergötland.

1682 var Graninge Bruk återuppbyggt, efter Danskarnas räd 5 år tidigare, och verksamheten kunde starta på riktigt den 29 november. Dock

visade det sig att sjömalmen från Graningesjön var oduglig för järnframställning. Malmen som användes fraktades istället från Utö gruva i Stockholms skärgård med segelbåt till Hammar (utanför Kramfors), vidare till Sollefteå med s.k. haxe, eller flodhaxe, och därifrån vidare till bruket i Graninge med häst (ca 3 mil). Eftersom det inte fanns vägar skedde transporten från Sollefteå till Graninge vintertid med s.k. vinterforor. Vägen genom skogen mellan Sollefteå och Graninge kom att kallas ”järnvägen” och användes i 200 år. Sammanlagt blev det en lång väg; över 50 mil med skepp, haxar och vinterforor. Inte mindre än 1 500 foror måste gå varje vinter från Sollefteå till Graninge för att förse bruket med den malm som behövdes, och sedan tillkom resorna åt andra hållet med stångjärn. Sparre begärde under uppbyggandet (1678) ytterligare tio års frihet från tione och hammarskatt, vilket bergskollegiet beviljade.

Motgångarna och slutet

Karl XI förde en annorlunda politik än Gustaf II Adolf, drottning Kristina och Karl X Gustaf och på 1680-talet började rejäla motgångar för Sparre. År 1681 inledde Karl XI en reduktion av adelns tillgångar och privilegier. Reduktionen innebar bl.a. att alla grev- och friherreskap skulle återgå till kronan, att köp och förpantningar skulle regleras, att gods som erhållits genom s.k. ”ofruktsam-

ma fordringar” skulle återgå till kronan. 1683 och 1684 utsträcktes reduktionen och 1686 genomfördes ännu en skärpning. För adeln innebar reduktionen en mycket stor godsminskning och en ekonomisk omvälvning. Reduktionen bidrog också till att öka det självägande bondeståndet, särskilt sedan en del återvunna gods sålts av kronan till bönderna. För kronan betydde reduktionen en avsevärd ökning av tillgångarna. Under Karl XI:s regering verkar summan ha varit kring 1 950 000 dalersilvermynt i årlig ränta.

De tidigare kungligheterna hade genom förläningar tillfört familjen Sparre stora lantegendomar. Dessa egendomar begärde nu Karl XI tillbaka genom resolution av reduktionskollegium. Efter en rättsprocess stod så den högadlige Lars Fleming (1621-1699) som ny ägare till förläningarna, bl.a. Graninge Bruk. Sparre hade kvar Holm säteri och Ulvåsa, men 1699 förlorade han även Ulvåsa, efter ytterligare rättsprocesser med olika fordringsägare. Holm fanns kvar i släkten till 1730-talet, då det köptes av Jacob Pollack, far till Margareta Elisabeth Polack som gifte sig med Jacob Clason, ägare till Graninge Bruk 1747-1750.

De sista åren av sitt liv var Sparre bosatt i Stockholm. Sparre hade tjänat två kungar, Karl X och Karl XI och vid Karl XII:s kröning var han en de herrar som bar tronhimlen

över kungen,

men nu levde han ganska knapert. Fattig och bortglömd tog han sitt liv i april månad 1702, kring 75 år gammal. Troligen skedde detta på hans tidigare gods Ulvåsa. Han begravdes den 11 april 1702 i Ulvåsa-graven i Ekebyborna (enligt Ekebybornas kyrkoböcker), i dagens Motala kommun i Östergötland, där även Ulvåsa ligger. På Ekebybornas större kyrkklocka finns hans namn och titlar och årtalet 1673.

För Källor se Bäfvernytt 079-maj 2022.

Mer information och fler

bilder ur arkiven kan man ta del av på nätet -

Carl Larsson Sparre -YouTube

AKTUELLT OM SLÄKT- FORSKNING

Öppettider 20 juni – 26 aug.
Landsarkivet
mån-ons -09.00-12.00
Arkiv Centrum Nord
ons 13.00.16.00
tors. 09.00-12.00

Hitta den gamla kommunen
Undrar du över vilken av dagens kommuner en släktings socken tillhörde på 1860-talet? Det kan du snabbt få reda på i Sveriges kommunindelning 1863–1993 som nu gjorts tillgängligt för alla på nätet, <https://slekt.se/kommun>

Riksarkivet meddelar
- att folkräkningen för 1930 nu har fått ett tillskott av närmare 100 000 poster från församlingar i Jämtlands-, Södermanlands- och Stockholms län.

Det är genom projektet SweCens som Riksarkivet just nu registrerar 1930 års folkräkning och nyligen har 43 församlingar i Jämtlands-, Södermanlands- och Stockholms län kompletterats med 93 013 sökbara poster. - Sök i Folkräkningar (Sveriges befolkning) - Riksarkivet

Sök i arkiven
Nu finns en unik databas över konstnärselever på nätet. Sök släktingar med konstnärliga ambitioner i den nyligen publicerade databasen över de elever som gick i Konstakademins förberedande skola under slutet av 1700-talet.

Elevlistan från 1778-1795 omfattar 2 095 namn på elever i Principskolan, som grundades 1778. Här hittar man elevens namn, inskrivningsår, elevens eller faderns yrke och i vissa fall den hantverksmästare som eleven var knuten till. Enbart pojkar antogs under de år som databasen täcker. - Projektet Principer och Pragmatism, som har resulterat i den sökbara databasen, har letts av Konstakademien och finansierats genom bidrag från Marcus och Amalia Wallenbergs minnesfond och Magnus Bergvalls Stiftelse, och har även aktualiserat ett antal teman som berör undervisning, kvinnornas roll samt inflytandet från makt-havare från 1735 fram till 1890-talet. - Elevlistor - Konstakademien

Latinordbok
Utökad latinordbok för släktforskare släpps i augusti.

Tredje och utökade upplagan av den populära uppslagsboken Latin för släkthistoriker släpps snart i Rötterbokhandeln. Innehåller bl.a. närmare 900 latinska sjukdomsnamn som användes av 1700-talets svenska läkare och präster. En annan nyhet är ett kapitel om 1600- och 1700-talets latinska titlar, som delade in människor utifrån börd, social ställning och kön. Latinet levde i talspråket

Latin för släkthistoriker förklarar ett stort antal begrepp från nylatinets guldålder. Ordboken omfattar runt 10 500 ord, nylatinska stavningsvarianter, förkortningar, exempelfraser och latiniserade namn, som hämtats från handskrivna källor som kyrkböcker och rättegångsprotokoll och från tryckta verk inom skilda ämnen perioden 1520–1800.- Författare är Urban Sikeborg

<https://www.rotter.se/senas-te-nytt/3753-utokad-latinordbok-for-slaktforskare>

Sveriges historia för släktforskare
av Carin Bergström, Sofia Ling, Roger Axelsson och Carl Henrik Carlsson -
Alla som släktforskar vet att kyrkbokens magra notiser väcker fler frågor än de ger svar.

Det är så mycket mer man vill veta – om hur släktingar bodde, arbetade och reste, vad de åt, var på den sociala skalan de stod, vilken skolgång de kan ha haft eller vilka politiska rättigheter de åtnjöt. Den här boken tar vid där de gamla längderna slutar och försöker besvara denna typ av frågor, som för oss närmare våra anfäders och anmördrars liv.

<https://www.nok.se/titlar/allmanlitteratur-sakprosa/sveriges-historia-for-slaktforskare/>

FÖRFATTARE

mer eller mindre kända med koppling till Härnösand

ur Svenskt kvinnobiografiskt lexikon (artikel av Lisbeth Larsson), hämtad juni 2022.

Eva Lydia Carolina Neander
1921-04-03 - 1950-02-22

Eva Neander var en av 1940-talets mest framstående författare.

Hon föds i Jukkasjärvi, men familjen flyttade tidigt till Härnösand där hon växte upp. När hon var sex år avled hennes far, skolinspektören Johan Neander. Då modern Emilia Neander senare gifte om sig flyttade familjen till Borås och sedermera till Göteborg, där Eva Neander tog studenten 1941. Efter kortvariga universitetsstudier i Göteborg och Uppsala arbetade hon som journalist, först på Ny Tid i Göteborg och därefter på Västgöta-Demokraten i Borås. År 1946 blev hon anställd vid Vecko-Journalen.

Eva Neander var något av ett underbarn. Redan som tolvåring fick hon sagor publicerade i Svenska Dagbladets söndagsbilaga. År 1945 erhöll hon ett pris för novellen "Vilse" i en tävling som ordnats av Åhlén & Åkerlunds förlag. Den låg till grund för hennes debutroman Dimman, som kom ut 1946.

Dimman är en episodisk prosapoetisk berättelse om Bitte som beskrivs ha en hud så skör att ett ord kan borra sig igenom den. Hon törstar efter närhet skyggar hon för all be-

röring och intimitet. Hon kan inte skilja på höger och vänster och tillhör dem som alltid blir sist valda till brännbollslaget. Barndomen är en enda lång förödmjukelse. Vuxenlivet och äktenskapet innebär ytterligare prövningar. Efter ett missfall hamnar Bitte på mentalsjukhus, och den dimma som omslutit henne alltsedan barndomen tar över.

Hela Eva Neanders författarskap är typiskt 1940-talistiskt mörk och ångestladdad. Den överklighets-känsla som beskrivs präglar också språket, som är tunt och skört. Det som ger Eva Ns texter en alldeles speciell ton är emellertid att dessa tidstypiska drag kombineras med en säregen humor och ironi. Bitte i Dimman vill exempelvis, när hon blir husmor, köpa "ett hektoro". Om en av kvinnorna i novellsamlingen Natljus, 1949, står det att hon tillhör dem som "hänglar med döden". En annan kvinna låter Eva N säga att hon "funderar på självmord. Det ligger så nära till hands. Speciellt när man har huvudvärk och inte ids klä på sig."

I bl.a. novellsamlingen Staden, 1947, beskriver Eva N med vass penna det lilla samhällets skvallriga småskurenhet. Huvudpersonerna är genomgående kvinnor och

de kan delas in i två sorter; de som anpassar sig och låter sig förvandlas till stereotyper och de som inte förmår leva upp till normerna. Men även om sympatierna hela tiden ligger hos de senare drabbas de alla lika av berättarens äckel. Konventionernas förödande kraft äter ut själen på dem alla. I hennes andra roman Vattnet, som skulle bli ofullbordad, liknar hon konventionerna vid en drake som håller det lilla samhället i ett järngrepp och inte låter någon komma undan.

Miljön i Staden är modellerad på Härnösand, där Eva N bodde som barn. I Kaleidoskop, en självbiografisk skiss, som första gången trycktes i All världens berättare (1948), skriver hon, att hon aldrig trodde, att hon skulle "bli färdig med sin barndoms stad". Den går också igen som ram i många av hennes noveller,

med residens och domkyrka, ”sina lustiga små skjul, svängbron över kanalen och sin hamn, där man kunde sitta och stirra ut över vattnet i timmar.” I staden vid kanalen finns de duktiga och dugliga, som köpt sig hemortsrätt och sett om sitt hus i tid. Den duktiga, socialt välanpassade kvinnan ställs ofta mot den oroliga sökande bohemen, de lånar varandras liv och lever sida vid sida utan att klara sig utan varandra, som speglingar av ett enda jag.

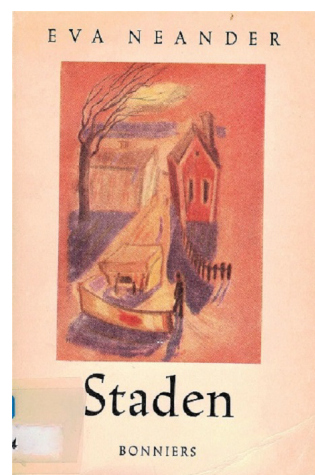
Vintern 1950 hittades Eva Neander död vid sjön Unden. Hon arbetade då med Vattnet, som utkom postumt i samlingsvolymen Lilla bror och lilla syster, 1951. Förutom den ofullbordade Vattnet innehåller den en tidigare publicerad självbiografisk text och ett antal nya dikter och noveller. Hon bedömdes vid den tidpunkten som en stor och lovande författare. Många jämförde henne med Karin Boye.

Trots att Eva Neanders författarskap inte blev särskilt omfattande hann hon utveckla en säregen personlig stil och bygga upp en egen sammanhållen fiktionsvärld. Miljön, som har tydliga drag av barndomens Härnösand, staden vid vattnet, är den genomgående scenen i hennes texter. Många av personerna återkommer, såsom den bleka doktorn och hans skvallriga hustru, rådmann Hannäs med sin lystna mun och simmiga ögon, de feta, smutsiga, talträngda hembiträderna och de borgerliga matronorna med sina torskögon. Hennes persongalleri är både fast och rörligt. När Bitte från Dimman åter dyker upp i en novell i samlingen Staden, har hon en betydligt starkare karaktär medan hennes kusiner Agneta och Marie, som också återkommer, förlorar sin styrka då de inlemmas i och knäcks av småstadens och äktenskapets snäva kvinnoroll. Novellerna i samlingen Nattljus bär på många sätt inom sig den roman hon arbetade

med vid sin död. Redan i första novellen, ”Historien om Julia”, presenteras den vackra och vitala skådespelerskan Julia Behrens, som ska ta fadern ifrån syskonen Margit och Jan Selig, och många av novellerna beskriver deras och moderns ensamhet och utsatthet.

Efter Eva Neanders död sjönk hennes författarskap i glömska. Under 2000-talet återupptäcktes hon emellertid och hennes verk har getts ut på nytt av de små förlagen Eolit och Rosenlarv.

Eva Neander ligger begravd på Finnerödja kyrkogård.

I Staden

” Jag vet bara två slags människor. De som hör till staden - och de, som inte gör det.”

<p>Ernst Albin Neander f. 1878-09-21 Körningstorp Finnerödja, Skaraborgs län d. 1928-03-25 Storgatan 11' Härnösand, Västernorrlands län Folkskoleinspektör Storgatan 11 Härnösand g. 1914-10-29</p>	<p>Jakob Neander f. 1844-02-08 Ykullen Tived, Skaraborgs län d. 1904-05-15 Körningstorp Finnerödja, Skaraborgs län Folkskolelärare Körningstorp Finnerödja</p>	<p>Nils Andersson f. 1808-00-00 Alebacken, Tived, Örebro län d. 1880-02-23 Ykullen, Tived, Skaraborgs län Bonde Ykullen, Tived —g. 1837-12-25</p> <p>Brita Elisabet Andersdotter f. 1819-01-22 Häggehemet, Tived, Örebro län d. 1879-05-16 Ykullen, Tived, Skaraborgs län Ykullen, Tived</p>	<p>Anders Nilsson f. 1770-08-29 Bosjötorp, Tived, Örebro län d. 1810-12-28 Alebacken, Tived, Örebro län Bonde Alebacken, Tived —g. 1803-01-09</p> <p>Brita Bengtsdotter f. 1779-05-21 Alebacken, Tived, Örebro län d. 1861-03-26 Alebacken, Tived, Örebro län Alebacken, Tived</p>
<p>Eva Lydia Karolina Neander f. 1921-04-03 Kiruna Jukkasjärvi, Norrbottens län d. 1950-02-22 Berzeliigatan 26, Heden 5:25 Göteborgs Vasa, Göteborgs o Författare Berzeliigatan 26 Göteborgs Vasa</p>	<p>Kristina Eriksson f. 1847-07-17 Västansjö Finnerödja, Skaraborgs län d. 1915-08-04 Säbyggeby Ockelbo, Gävleborgs län</p> <p>Körningstorp Finnerödja</p>	<p>Erik Eriksson f. 1804-11-29 Västansjö*, Finnerödja, Skaraborgs län d. 1873-03-28 Västansjö, Finnerödja, Skaraborgs län Bonde Västansjö, Finnerödja —g.</p> <p>Katarina Olofsdotter f. 1805-12-23 Högshult, Finnerödja, Skaraborgs län d. 1886-04-30 Västansjö, Finnerödja, Skaraborgs län Västansjö, Finnerödja</p>	<p>Anders Persson f. 1789-12-03 Ykullen, Tived, Örebro län d. 1859-10-09 Stora Häggehemmet, Tived, Örebro län Bonde Stora Häggehemmet, Tived —g. 1814-10-30</p> <p>Maria Svendsdotter f. 1781-01-03 Häggehemmet, Tived, Örebro län d. 1854-01-21 Stora Häggehemmet, Tived, Örebro län Stora Häggehemmet, Tived</p>
<p>Emilia Karolina Svanberg f. 1888-10-28 Kyrkbordet Nederkalix, Norrbottens län d. 1962-06-21 Berzeliigatan 26 Göteborgs Vasa, Göteborgs o</p> <p>Storgatan 11 Härnösand g. 1914-10-29</p>	<p>Fredrik Vilhelm Svanberg f. 1864-12-15 Haparanda [Tomt 81] Nedertorneå, Norrbottens län d. 1941-06-20 Stureby Vårdhemmet Enskede, Stockholms stad Typograf Bellmansgatan 24 Stockholm Maria Magdalena</p>	<p>Karl Fredrik Svanberg f. 1841-01-09 Näsbyn, Nederkalix, Norrbottens län d. 1907-10-10 Haparanda by, Nedertorneå, Norrbottens län Skräddare Haparanda [Tomt 83], Nedertorneå —g. 1864-06-12</p> <p>Johanna Margareta Lundmark f. 1843-08-25 Haparanda, Nedertorneå, Norrbottens län d. 1890-01-17 Haparanda [Tomt 83], Nedertorneå, Norrbott Haparanda [Tomt 83], Nedertorneå</p>	<p>Erik Persson f. 1773-12-24 Västansjö, Finnerödja, Skaraborgs län d. 1838-12-14 Västansjö, Finnerödja, Skaraborgs län Bonde Västansjö, Finnerödja —g. 1802-02-28</p> <p>Anna Olofsdotter f. 1770-10-05 ?, Finnerödja, Skaraborgs län d. 1831-06-02 Västansjö, Finnerödja, Skaraborgs län Västansjö, Finnerödja</p>
<p>Emilia Karolina Svanberg f. 1888-10-28 Kyrkbordet Nederkalix, Norrbottens län d. 1962-06-21 Berzeliigatan 26 Göteborgs Vasa, Göteborgs o</p> <p>Storgatan 11 Härnösand g. 1914-10-29</p>	<p>Lydia Karolina Landström f. 1868-08-31 ? Luleå stadsförsamling, Norrb d. 1898-02-01 Bellmansgatan 24 Stockholm Maria Magdalena,</p> <p>Bellmansgatan 24 Stockholm Maria Magdalena,</p>	<p>Nils Petter Landström f. 1836-09-01 ?, Luleå stadsförsamling, Norrbottens län d. 1902-06-05 Kv Hermelin, Luleå stadsförsamling, Norrbott Kopparslagare Kv Hermelin, Luleå stadsförsa —g. 1867-08-19</p>	<p>Olof Larsson Moberg f. 1758-04-19 Mobäcken, Finnerödja, Skaraborgs län d. 1825-05-15 Högshult, Finnerödja, Skaraborgs län Trumslagare Högshult, Finnerödja —g.</p> <p>Kristina Olofsdotter f. 1772-10-18 Högshult, Finnerödja, Skaraborgs län d. 1855-03-01 Barrud, Finnerödja, Skaraborgs län Högshult, Finnerödja</p>
<p>Emilia Karolina Svanberg f. 1888-10-28 Kyrkbordet Nederkalix, Norrbottens län d. 1962-06-21 Berzeliigatan 26 Göteborgs Vasa, Göteborgs o</p> <p>Storgatan 11 Härnösand g. 1914-10-29</p>	<p>Fredrik Vilhelm Svanberg f. 1864-12-15 Haparanda [Tomt 81] Nedertorneå, Norrbottens län d. 1941-06-20 Stureby Vårdhemmet Enskede, Stockholms stad Typograf Bellmansgatan 24 Stockholm Maria Magdalena</p>	<p>Karl Fredrik Svanberg f. 1841-01-09 Näsbyn, Nederkalix, Norrbottens län d. 1907-10-10 Haparanda by, Nedertorneå, Norrbottens län Skräddare Haparanda [Tomt 83], Nedertorneå —g. 1864-06-12</p> <p>Johanna Margareta Lundmark f. 1843-08-25 Haparanda, Nedertorneå, Norrbottens län d. 1890-01-17 Haparanda [Tomt 83], Nedertorneå, Norrbott Haparanda [Tomt 83], Nedertorneå</p>	<p>Olof Svanberg f. 1814-01-13 Storträsk, Nederkalix, Norrbottens län d. 1893-01-13 Månsbyn, Nederkalix, Norrbottens län Tullvaktmästare Kyrkostaden, Nederkalix —g.</p> <p>Maria Lovisa Nilsson f. 1815-05-02 Näsbyn, Nederkalix, Norrbottens län d. 1860-02-19 Kyrkostaden, Nederkalix, Norrbotten Kyrkostaden, Nederkalix</p>
<p>Emilia Karolina Svanberg f. 1888-10-28 Kyrkbordet Nederkalix, Norrbottens län d. 1962-06-21 Berzeliigatan 26 Göteborgs Vasa, Göteborgs o</p> <p>Storgatan 11 Härnösand g. 1914-10-29</p>	<p>Lydia Karolina Landström f. 1868-08-31 ? Luleå stadsförsamling, Norrb d. 1898-02-01 Bellmansgatan 24 Stockholm Maria Magdalena,</p> <p>Bellmansgatan 24 Stockholm Maria Magdalena,</p>	<p>Nils Petter Landström f. 1836-09-01 ?, Luleå stadsförsamling, Norrbottens län d. 1902-06-05 Kv Hermelin, Luleå stadsförsamling, Norrbott Kopparslagare Kv Hermelin, Luleå stadsförsa —g. 1867-08-19</p>	<p>Jonas Magnus Lundmark f. 1807-01-29 Finland?, d. 1869-06-28 Haparanda [Tomt 81], Nedertorneå, Skräddare Haparanda [Tomt 81], Nedertorneå —g.</p> <p>Elisabet Katarina Markström f. 1805-01-17 Piteå stadsförsamling, Norrbottens län d. 1866-02-25 Haparanda [Tomt 81], Nedertorneå, Haparanda [Tomt 81], Nedertorneå</p>

Välkommen till Skattkammaren (material från Kungliga slotten)

Foton: Alexis Daflos/Kungligaslotten.se

»Den första svenska kungen Sveno och hans far Magog (Noas sonson) ...«. Så inleds den förklarande texten på tapetens övre blå bård. Tapeeten är ur sviten »De svenska sagokungarnas historia« och är troligen vävd efter förlagor av Dominicus ver Wilt, på uppdrag av Erik XIV på 1560-talet.

I montern framför ses Erik XIV:s regalier från 1561, tillverkade i Stockholm av den flamländske guldsmeden Cornelis ver Weiden. Kronan är tillverkad i 23 karats guld, med pärlor, smaragder, diamanter och rubiner. Den konstnärliga utformningen ger den en rangplats i det europeiska regaliebeståndet. Runt kronringen finns små kvinnofigurer som personifierar de sju kardinaldygderna: Rättvisan, modet, visheten, måttligheten, troheten, hoppet och kärleken.

Skattkammaren, belägen i Kungliga slottets källarvalv, är platsen för riksregalier och ingår i slottsbiljetten. Börja besöket på Kungligaslotten.se.

På Kungligaslotten.se och meny Arkiv, finns mer att läsa om utvalda regalier.

De svenska sagokungarnas historia - tapet

Erik XIVs krona

Alla tiders förvaltning!

TEXT: Jan Samuelsson, Professor i historia vid Mittuniversitetet, från föredrag tidigare framfört för Släktforskarna.

Axel Oxenstierna är en av de mest kända historiska svenskarna. Inte utan anledning. I min föreläsning presenterade jag Axel och hans släkt, samt de förvaltningsreformer som han låg bakom. Genom den stärktes förvaltningen och därmed kontrollen över riket, till gagn för rikets styrelse och senare tiders forskare, däremot kanske inte lika entydigt för dem som då var rikets inbyggare.

Den Oxenstiernska släkten är en av Sveriges äldsta adelsläkter, känd redan från början av 1300-talet. Dess första kända representanter bodde, troligen, i Småland. Redan tidigt blev man inblandad i rikspolitikerna på högre nivå. På 1360-talet var riddaren Bengt Nilsson riksråd, dvs ingående i den ledande stormannakretsen kring konungen. Under följande århundrade finner vi några Oxenstiernor som var riksföreståndare (dvs ledde riket när det inte fanns någon kung, så som Sturarna vid slutet av århundradet). Även en ärkebiskop under detta århundrade tillhörde ätten Oxenstierna.

Själva namnet är egentligen en beskrivning av vapnet på "halvtyska". "Stirn" betyder panna på svenska, och vapnet visar mycket riktigt pannan och hornen på en ox. Någon stjärna finns det däremot inte i vapnet.

Om man räknar enbart manslinjen så var släkten nära att dö ut vid mitten av 1500-talet. Det fanns då endast en enda vuxen, manlig Oxenstierna i livet. Han hette Gabriel Christiernsson, men hade själv många barn, både söner och döttrar. Ätten kom således att fortleva och en gren, den grevliga ätten Oxenstierna af Korsholm och Wasa, finns faktiskt kvar än i dag.

Gabriel Oxenstiernas sonson hette Axel och han är huvudpersonen i denna berättelse. Axel Oxenstierna är sannolikt en av de mest kända icke-kungliga svenskarna i historisk tid – och det med rätta. Under de tidiga tonåren upplevde han att Sverige skakades av ett inbördeskrig, där kung Sigismund hamnade i konflikt med sin farbror, hertig Karl, och där adeln försökte manövrera mellan de två kungligheter, samtidigt som den värnade om sina egna intressen. Man kan säga att den inte lyckades sär-

skilt bra, De allra flesta inom högadeln ställde sig till slut på Sigismunds sida, vilket blev deras olycka. Många blev tvungna att fly utomlands efter hertigens seger, medan andra mötte sitt öde på avrättningsplatsen, som i Linköping och på andra platser. Lyckligtvis för Axel var han för ung för att behöva ta ställning i den politiska kampen och det kom säkert också lyckligt för släkten (fadern var då avliden) att den för högadeln obligatoriska studeresan till utländska universitet inföll vid den tid då motsättningarna var som störst. Medan slutuppgörelsen mellan hertig, kung och högadel pågick därhemma, kunde Axel i stället framgångsrikt koncentrera sig på sina studier i olika tyska universitet.

Axel använde nämligen sina år på kontinenten väl. Ofta var det väl så att de högadeliga ynglingarna använde tiden vid de utländska universiteterna mest för nöjen och för att skaffa kontakter, än för att skaffa sig en grundlig lärdom. Att Axel också såg kontaktskapandet som viktigt är tydligt, men han försummade för den skull inte sina studier. När han kom hem år 1603 hade han därför en gedigen bildning, som kom väl till pass i den förvaltning, som nu hertig Karl (sedermera kung Karl IX) ville återskapa från grunden.

Hans karriär var spikrak. Redan år 1603 blev han kammarjunkare, 1609 riksråd och när Karl IX avled år 1611 blev han en av medlemmarna i förmyndarregeringen, innan den unge Gustav II Adolf förklarades för myndig. Året därefter uppnådde han den främsta ställningen förutom kungens, genom att han utnämndes till rikskansler, ett ämbete som han sedan skulle besätta under många år. Som sådan var Axel Oxenstierna chef för det kungliga kansliet, som var centrum för den kungliga civilförvaltningen och rikets politiska styrelse.

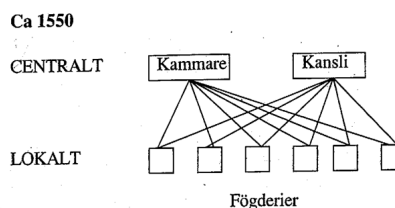
Detta var en tid av stora förändringar i det svenska samhället. Riket hade börjat expandera i och med införlivandet av baltiska områden, samtidigt som krigsmakt och statsförvaltning växte i styrka och storlek. Den förvaltning som Gustav Vasa hade skapat, och som var effektiv för sin tid, räckte inte till för de nya förhållandena, med stormaktens tillväxt och en statsmakt med allt fler uppgifter. En förändring var av nöden, något som inte minst rikskanslern kunde konstatera med sin centrala placering i rikets förvaltning.

Tidigare hade statsförvaltningen varit ganska rudimentär, om än väl ägnad för den stat som Gustav Vasa byggde upp. Om man förenklar något kan man säga att förvaltningen fanns på två nivåer: dels en central kopplad till kungen, dels en lokal. På lokalnivån sköttes förvaltningen av

fogden. Det är därför hans förvaltningsområden kallas fogderier. Fogden hade till uppgift att uppbära skatter, kontrollera ordningen och mycket annat. Han redovisade sedan till centralförvaltningen. Därför upprättade han jordeböcker och andra skattelängder som han sedan använde som underlag för skatteuppbörden. Tyvärr är emellertid detta material till den allra största delen förstört eftersom fogdeorganisationen inte kunde bevara sina arkiv effektivt. Det är därför på den centrala nivån vi bör leta när vi skall undersöka 1500-talet (fram till ca 1620-40). I kammaren skulle man kontrollera skatteuppbörden och därför hade man också där jordeböcker och annat ekonomiskt underlag, så att man kunde kontrollera fogdarnas verksamhet. Dessa böcker samlades sedan på hög och finns än i dag relativt väl bevarade (de s.k. "landskapshandlingarna"). Det är här man stöter på alla listor över gårdsinnehavare. De kan vara till nytta för släktforskare, men tänk på att de inte ger några släkterelationer, och tänk också på att eftersläpningen i redovisningen ibland kunde vara stor. I kansliet hade man hand om de icke-ekonomiska ärendena. Kontrollen skedde till stor del genom brevskrivning till olika befattningshavare runt om i landet. Processen gick till så att man först upprättade en förlaga till brevet (ett koncept), som sedan rättades och renskrevs (resultatet är originalbrevet). För att

veta vad man sänt ut gjorde man också en avskrift av brevet, en kopia. Detta skrevs in i en kopiebok, ofta kallad registratur. Kansliets registratur brukar benämnas Riksregistraturet.

En principskiss av 1500-talets förvaltning skulle kunna se ut så här:

Principskiss av förvaltningen under Gustav Vasas tid.

I princip handlar de reformer som äger rum under Oxenstiernas tid om två saker: dels inrättades en mellannivå som skulle avlasta centralmakten (länen, länsstyrelsen), dels delades den centrala nivån upp i flera enheter, de s.k. kollegierna. Detta gjordes p.g.a. att antalet ärenden växte så kraftigt. Länsstyrelsernas uppbyggnad motsvarar den gamla centralförvaltningen, även om benämningen är litet annorlunda. Landskontoret hade hand om den ekonomiska verksamheten (liksom kammaren på central nivå), Landskansliet om övriga ärenden (liksom det kungliga kansliet). På länsstyrelsen sammanställde man uppgifterna som kom in från fogdarna i lokalförvaltningen, och sände sedan vidare till centralförvaltningen de sammanställda handlingarna, samt kopior på fogdarnas räkenskaper. Detta innebär att

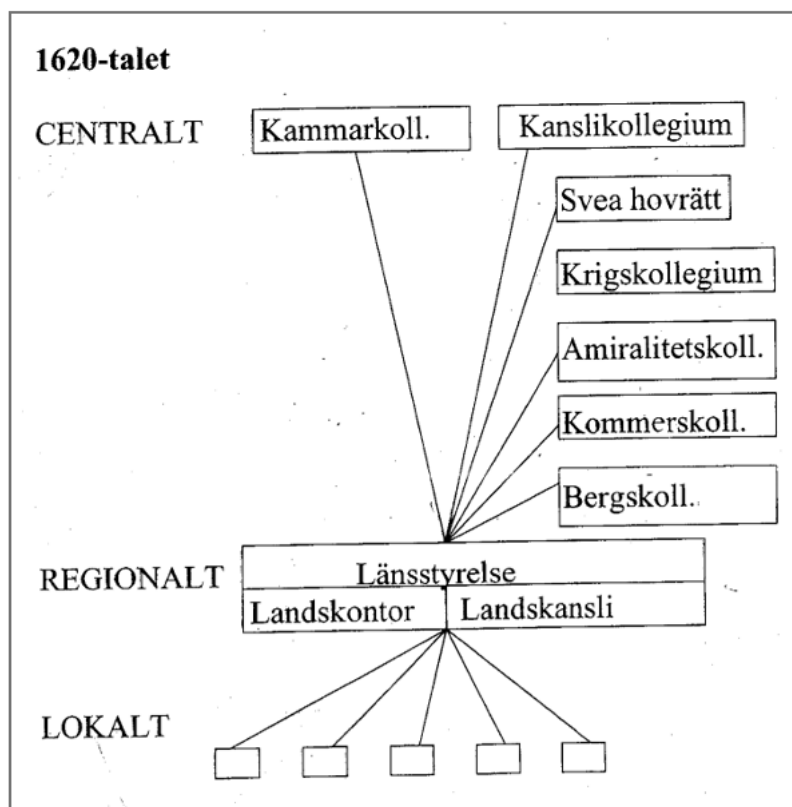
fr.o.m. denna tid kan vi hitta material både på den regionala nivån (Länsstyrelsernas arkiv, nu i landsarkiven), dels på central nivå (nu i Riksarkivet).

På central nivå skapades kollegierna. Skall man leta efter handlingar bör man därför först ta reda på vilket kollegium som var ansvarigt för respektive ansvarsområde. Det är ofta tacksamt om man kan komma åt ärenden som behandlats i ett kollegium, eftersom oftast alla relevanta handlingar är bifogade som kopior (det är alltså bland annat här man bör söka efter kopiorna på de originalbrev som kan ha gått förlorade). Det

kan ofta vara svårt att finna ärendena, men vet man ungefär när de bör ha behandlats i kollegiet kan man leta i det ingående diariet. Där skrevs de inkommande breven normalt in och försågs med ett signum ("kod"), som man sedan kan använda för att leta i kollegiets arkiv.

De här beskrivna förändringarna var bara några av alla de som ägde rum under denna tid och som hade Axel Oxenstierna som en viktig inspiator. Här kan nämnas grundandet av Riksarkivet år 1619 och postverket 1636. Likaså var Oxenstierna en viktig person i de fredsförhandlingar som vid denna tid avsevärt utvid-

gade det svenska riket. Axel Oxenstierna var i många avseenden ett barn av sin tid och en aristokrat ut i fingerspetsarna, men han var samtidigt en statsman, som hade förmågan att kompromissa och såg längre än vad de allra flesta kunde göra vid denna tid. Utan tvekan har han som person haft stor betydelse för den väg som Sverige valde på 1600-talet och vars rötter vi tydligt kan se än i dag, i dagens svenska förvaltning.

Den förvaltning som växte fram vid början av 1600-talet var betydligt mer avancerad än den tidigare.

FRÅGOR OM SLÄKTFORSKNING och HEMBYGD

- I vilken stad kommer Släktforsningsdagarna hållas 2023?
1. Sundsvall X. Luleå 2. Östersund
- Vad heter Sveriges nuvarande kulturminister?
vilken konung?
1. Amanda Lind X. Jeanette Gustafsdotter 2. Lena Hallengren
- Ett släktforskarprogram, som under många år används trots att uppgraderingar inte gjorts, skall nu komma ut i ny version, vilken?
1. Holger X. Min Släkt 2. Disgen
- Vad heter kvinnan som är upphov till Anundsjösömnen?
1. Brita-Kajsa Karlsdotter. X. Lena Gensjö 2. Sara Persdotter
- Arkivlektor Thord Bylunds "betraktelser" blev till en bok vad heter boken?
1. Thords värld X. Thords tankar 2. Arkivets framtid
- Vilken är norrlands äldsta stad?
1. Härnösand X. Umeå 2. Gävle
- Axel Oxenstierna tilldelades en tjänst i Norrland vilken?
1. Lagman X. Borgmästare i Gävle 2. Hovrättspresident
- En av vår förenings grundare skulle i år fyllt 100 år vilken?
1. Roland Ek X. Sten Hörnfeldt 2. Margareta Grafström
- Skröner och legender omnämns ofta i olika släkter. I vilken släkt finns legenden om en pirat?
1. Slakten Kramm X. Slakten Lambert 2. "Hemsöadeln"
- Nyligen valdes ny ärkebiskop men vem var Härnösands första kvinnliga biskop?
1. Tuulikki Koivunen Bylund X. Eva Nordung Byström 2. Caroline Krook
- Det stundar till riksdagsval. Riksdagen har 349 ledamöter, hur många sitter på "Västernorrlandsbänken"
1. 9 st. X. 7 st. 2. 8 st.
- Vad heter arkitekten bakom Härnösands Rådhus och Residenset?
1. Jean Erik Rehn X. Carl-Fredrik Adelcrantz 2. Olof Tempelmann
- Så tillkom då tillslut ett kvinnonamn "i taket" på f.d. Landgrensskolans aula, numera åter Härnösands gymnasium, vilket namn?
1. Gullan Bornemark X. Gurli Nylund 2. Margareta Sjödin
("har jag gjort bort mig nu igen")

Pris till 5 st. med flest rätt. **/Lycka till !**

Svaren in senast 20 aug. till – harnoforskareprog@gmail.com alt.

Släktforskare c/o Thunberg, N:a Kyrkogt. 22C, 871 32 Härnösand

B Föreningspost
Avs: Härnösands släktforskare
c/o Björn Thunberg
Norra Kyrkogatan 22 C
871 32 Härnösand

*Redaktionen önskar alla en
fängslande och skön sommar*